

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 21 (8605)

26 МАЙ

2016 йыл

КИШИ ЮМА

КУРАЛ АЙЫ

Баасы 5 маънет

1931-нши йылдан алып шыгады

КЕНЪЕС

Патшалык яклав – таза намысы ман ислейтаганларга

Оъткен юма ишинде Дагестан Аъкимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ етекшилиги астында республикада коррупцияга карсы аьрекет этуьв бойынша куллыкты сайгаластырув бойынша Комиссиядынъ кенъеси озгарылды.

Шарады аша берип, республика етекшиси ызгы йылларда антикоррупционлык законодательствосы ман келисте Дагестан Республикасынынъ патшалык власть органларда коррупцияга карсы аьрекет этуьвди уйгынлав бойынша куллык юритилетеганы, озгарылган шаралар сырагысында кайбир муниципалитетлер аъкимбаслары, министрлер, олардынъ орынбасарлары, министерстволар эм ведомстволар управлениелерининъ етекшилери ис орынларыннан босатылганы акында айтты.

Сол ок заман республика Аъкимбасы ДР Оькиметининъ Председателининъ орынбасары Рамазан Алиевтинъ етекшилиги астында ДР Аъкимбасынынъ эм Оькиметининъ Администрациясынынъ коррупцияга карсы аьрекет этуьв сораулары бойынша Управлениеси мен сезимли антикоррупционлык куллык юритилетеганынъ белгиледи.

ДР Авыл хозяйство эм азык министерствосынынъ йогары ис орындагы аьдемлер мен 2013-2014-нши йылларда авыл хозяйстволык продукция болдырувшыларды патшалык яклавда антикоррупционлык законодательствосын тутув акында сорау бойынша доклад пан ДР Аъкимбасынынъ эм Администрациясынынъ Етекшиси Исмаил Эфендиев шыгып сойледди. Онынъ аитувы ман, патшалык пан

берилген амаллар яшавга керекли кепте шыгарылмаган, грантлар, субсидиялар беруьв йорыклары тутылмаган.

ДР Аъкимбасынынъ эм Оькиметининъ Администрациясынынъ коррупцияга карсы аьрекет этуьв сораулары бойынша Управлениесининъ етекшиси Ибрагим Ибрагимов, ДР авыл хозяйство эм азык министри Мусafenди Велимурадов антикоррупционлык законодательстводы тутувды тергев материалларды карав сырагылары бойынша ДР авыл хозяйство эм азык министерствосынынъ кайбир йогары ис орынларындагылары яваплылыкка тартылганы акында билдирдилер.

Онынъ акында айта берип, Дагестаннынъ Аъкимбасы антикоррупционлык законодательствосын бузув ман байланыслы материалларды тийисли карарлар алув уьшин правосаклав органларга йибермеге тапшырма берди.

Регион етекшиси АПК-ды оьрлендируьвге шыгарылааган амаллар пайдалы шыктажланувы уьшин ДР Оькимети яваплылык тутупага кереклигин белгиледи. «Авыл хозяйстволык продукция болдырувшыларды яклав бойынша программалар оьз кызыксынунларын йогары салааган аьдемлерге тувыл, таза намыслы эгиншиге онъланмага керек», – деди Дагестан етекшиси.

1-нши июнь – БАЛАЛАРДЫ КОРШАЛАВ ХАЛКЛАР АРА КУЪНИ

Мектеб оьктемлиги

Кутлав

Ногай районынынъ сыйлы яшавшылары!

Июнь айдынъ биринши куьнинде баьри де дуьня эллеринде Балаларды коршалав куьнин белгилейдилер. Бу байрам тек балалар уьшин куваным тувыл, ол солай ок балаларга уьйкенлердинъ колтыклавы, анълавы эм олар акында каьр шегуьви керегетаганынъ эске салув белгиси. Биринши кере Балаларды коршалав куьни 1949-нши йылда халклар ара хатын-кызлар демократиялык федерациясы ман беркитилген, а 1950-нши йылдынъ 1-нши июнинде байрам кебинде оьткерилген.

Бу байрамнынъ бас баалыгы аьел эм социаллык байлыкларды коршалав эм оьрметлев, солай ок балалардынъ анъакыл эм ден савлык яктан оьрленуьвине демевлик этуьв. Баьри балалар да оны суьедилер эм куьтедилер: байрамнынъ терен маьнесин анълаганлыктан тувыл, ама сол куьн энъ де узун яй таркаулары басланувына суьйингенликтен. Бу куьн уьйкенлерге балалар – олар да ямагаттынъ толы ыхтыярлы агзалары, олар да наьсипли болып оьспеге, оьзлери суьетаган ислери мен каьр шекпеге ыхтыярлары барлыгын эске салады.

Бизим баьри де балаларды халклар ара Балаларды коршалав куьни мен кутлайман. Биз, уьйкенлер, сизинъ яшавынъызды ярлык эм кызыклы этпеге, сизди суьиймлик пен, сизге аявлап карав ман коршаламага шалысармыз.

Уьйкенлерге балалар сизинъ яшавынъызды янъы савле эм шатлык пан толтырганын, сизге тек ийги сезимлерди, коьнъил коьтерилис бергенин йорайман.

К.ЯНБУЛАТОВ,

«Ногайский район» МО аъкимбасы.

28-нши май – ОРТАКРОССИЯЛЫК КИТАПХАНАЛАР КУЪНИ

Китап дуьнясынынъ бийкеси

Китапхана куллыкшылары билимли эм кызыклы инсанлар болааганы баьримизге де белгилли, бу кеспи – керекли эм ийги, неге десе олар аьдемлерге энъ де маьнели зат – билимлендируьвди аькеледилер. Сойтип, район орталык китапханасында мине 30 йылга ювык аьжетсизлев боьликтинъ куллыкшысы болып ислейди Якубова Арубике Джумагельдиевна. Ол – эртегилер, эл кезуьвлер, мыратлар дуьнясынынъ бийкеси. Сондай ийги куллыкшылардынъ аркасы ман билим

А.Байманбетовага берилди. Йогары белгилерге уьлгиретаган 53 окувшылар аты ман айтылып ортага шаькырылдылар, оларга эм туьрли район эм республикалык конкурсларыннынъ енъуьвшилерине Сый грамоталарды школа етекшиси Альфия Акимоватапшырды. Шатлык иелерине каратылган йылы йоравларды «Ногайский район» МО администрациясынынъ аъкимбасынынъ орынбасары А.Межитов, школа директоры А.Акимова, суьврет ясавдан окутувшысы М.Шалиева, ата-ана атыннан С.Абубекерова айттылар. Байрамда окувшылар ятлаулар оқыдылар, йырлар йырладылар, «Юлдызлар» балалар биюв ансамблининъ катнасувшылары бийдилер.

Н.КОЖАЕВА.

Суьвретте: шарадан коьринис.

«Шоьл тавысына» язылынъыз!

«Шоьл тавысы» республикалык газетасына 2016-нши йылдынъ экинши ярым йылына язылув басланган. Оны районымыздынъ почта боьликлеринде эм редакцияда этпеге болады. Язылувдынъ баасы: почтадан – 247 маьнет 44 каьпик, редакциядан – 180 маьнет.

Спорт – савлыкка дем

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында «Дагестан республикасында ГТО-га азыр» ГТО ВФСК шаралар планын кезеклеп яшавга шыгарувдынъ барысы акында» деген соров ойласылып каралды.

Район администрациясы белгилегенлей, «Ногайский район» МО администрациясынынъ билим боьлиги, билимлендируув учреждениелер ГТО кезеклеп киритуув бойынша айырым куллык юритедилер. 2016-ншы йылдынъ 1-нши январинен алып район школаларында Савлай-россиялык ГТО комплексин киритувдинъ II-нши кезеги яшавга шыгарылувы басланган. Районнынъ баъри билимлендируув учреждениелеринде комиссиялар кепленген, шаралар планлары тузылган, ГТО нормативлерди беруув графиклери беркитилген, спорт турнирлер, викториналар, тоьгерек столлар озгарылады. I-II-нши класслар окувшыларынынъ ден савлык аьллерининъ эм физический азырлик дережесининъ мониторинги озгарылды. Март айында муниципаллык дережеде ГТО фестивали озгарылып, онда 12 школалардан 96 окувшылар ортакшылык эттилер. Республикалык фестивалде 7 окувшы катнасты, олардынъ доьртеви оз сырагыларын – алтын белгиге, ушеви – куьмис белгиге ыспатладылар.

Йогарыда айтылганнан шыга келип эм дени сав несилди тербиялав, спортка суьйимди тувдырув, ясларды физкультура эм спорт пан каьрлевге бавлав, яслар ара-

сында терисликлерди тайдырув мырапта «Ногайский район» МО администрациясында тийисли токтас кабыл этилип алынды. Сога коьре билим боьлигине, «Ногайский район» МО администрациясынынъ ФК эм спорт бойынша бас специалисти тоьмендеги борышларды толтырмага кереклер:

– район спорт шаралар планы ман келисте йыл сайын ГТО (1-6 ступень) Савлай-россиялык физкультура-спорт фестивалин озгармага;

– окувшыларды куьндегилик спорт пан каьрлевге бавлав мырапта физкультура окутувшыларынынъ, ДЮСШ тренерлерининъ куллыгын белсенлетпеге;

– ортак билим учреждениелердинъ физкультура эм спорт бойынша материал-техникалык негизин ийгилендирмеге;

– район билим учреждениелерде ГТО ВФСК кезеклеп киритуув бойынша исти ийгилендирмеге.

«Ногайский район» МО администрациясынынъ ФК эм спорт бойынша бас специалисти (Менласанов А.К.) авыл поселениелер, ис коллективлер, билим учреждениелер арасында ГТО ВФСК киритуув бойынша исти ийги этип уйгынлавга конкурс азырлеп озгармага, авыл яслары арасында ГТО нормаларын беруув мен байланыслы исти белсенлетпеге керек болады.

«Шоьл тавысы» республикалык газетасына район еринде ГТО ВФСК шараларын яклав ман байланыста оз ягыннан себеплигин тийгистпеге маслагат берилди.

Керексинлерге коьмек этилди

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында «Орталык район больницы еринде кесек заман яшамага деп Р.Корневага мекан шыгарув акында» деген соров каралган эм бу соров бойынша тийисли карар кабыл этип алынган. Сол карар бойынша, «Ногайский район» МО администрациясынынъ комиссиясынынъ актына, токтасына, Д.Корневадынъ аьризесине таянып, ога Орталык район больницы еринде кесек заман яшамага мекан берилмеге керек.

«Инсан» ямагат организациясы меканда ярастырув куллыкларын эткен –

РЕЙД БИЛДИРЕДИ

Аьли уьшин куьш етпейди

Саьли куьн, 24-нши майда, бизге «Ногайский район» МО администрациясынынъ Авыл хозяйство управленисининъ бас агрономы Душанбек Аваязов, бас зоотехниги Яхья Караев, «село Терекли-Мектеб» СП МО Депутатлар йыйынынынъ председатели Рустем Гапаров болып Куьнбатар авылынынъ сырт ягындагы мал отлакларга рейд этпеге туьсти. Бу якта сол куьнлерде ялгыз бир енбил самолет куллык этип туры эди. Специалистлердинъ билдирувлерине коьре, шегертки топарлары Куьнбатар, Карагас, Шумлелик, Нариман авыллары янындагы отлакларда барлыгы белгиленген, ол буьгуьн уьшин 40 мыннан артык гектар болады.

...Самолеттынъ янына келемиз. Юк тасувшы автомашинадагы боькшеден шланг пан самолеттынъ айырым багына дарманды куядылар, баьриси 450 литр сыяды. Пилот Муслим самолетты ава-

га коьтереди. Ол ювыктагы отлакларды айланып ушып, дарманды себеди.

Шегертки аьли де увак заманда ога карсы «Имидор» дарманы кулланылады. А зыяншы бек тез оьседи, эндиги «село Кунбатар» СП МО аькимбасы Алимурза Бариев айтканлай, 1-1,5 метрге дейим каргыйдылар, тезден канатланаяклар. Ол заманда баьлединъ оьлшеми мукаят та артаяк.

– Басында булар аз эдилер. Эки-уьш

РОССИЯ БАЬТИРИ

Оьмирлерге соьнмес яшав

Уллы Аталык соьгасын Совет Союзынынъ коьплеген аьдемлери дав майданларда оьттилер, сол сан ишинде бизим дагестаншылар да бар. Элимиз, еримиз озь йигит баьтирлери мен оьктемсийдилер. Оларга – дайымлык эс!

Янъыларда Хасавюрт районнынъ Чагаротар авылында тувып-оьскен йигит Россия Баьтири Абдулхаким Исакович Исмаиловтынъ 100 йыллык мереке-сине багысланып, Хасавюрт районнда, каласында шаралар уйгынлы оьттилер. Онынъ аты тек Уллы Аталык соьгасынынъ катнасувшысы деп Россия тарихине кирип калмаган, ол – Берлинге де етип, Рейхстагга Совет Союзынынъ байрагын илгенлер санында.

Абдулхаким Исмаилов, увылы айтканыннан белгиле болып, касиетине коьре бек каьмбил аьдем болган.

«Уллы Аталык соьгасы акында тек аьел тоьгерегинде болмаса, булай хабарламайтаган эди», – дейди увылы Солтансаид.

2016-ншы йыл – ТАВЛАР ЙЫЛЫ

Кавказ – биргелес аьел

Янъыларда Махачкала-да «Кавказ – биргелес аьел» деген халklar ара халк яратувшылык форум-фестивали оьтти. Белгиленген шара Тавлар йылы эм Дагестаннынъ оьрленуьвининъ «Аьдем капиталы» приоритетли проектин яшавга шыгарув бойынша озгарылады.

Фестиваль уьш куьн узакгына созылды. Шешен, Ингушетия, Кабарты-Балкар, Карашай-Шеркеш, Сырт Осетия-Алания, Ставрополь ерлериннен эм Дагестаннан катнасувшыларды Маданият министрствосында ведомство етекшиси З.Бутаева хош алды. Мундагы йолыгы-

Йигитке Баьтир аты Уллы Енъуьв мен бирге келмеген. Ол озь каьмбиллиги мен, савлай соьгасты басыннан ызына дейим йигитлерше йигерли кепте оьткен болса да, тувган авылында ерли экономикады коьтерувге куьш салып юрген. Ога тийисли атты бердирер уьшин, акыйкатлыкты ашпага соьгс корреспонденти Евгений Халдарей аз куьшин салмаган. Онынъ

безбестен куллык этуьвининъ куьши мен тарих бетлери кайтарылып актарылган. Акыйкатлык ашылган, йигитке Баьтир аты кеш болса да, ол сексен ясына толганда берилди. Аьли йигит арамьзда йок, ама, наьсипке, ол Баьтир атын яшаган заманында алып кетти, тек эс оьмирлерге сакланаяк.

Г.САГИНДИКОВА.

Суьвретте:

А.Исмаилов.

ста маданият министрининъ орынбасары М.Мугадова, Махачкала администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары З.Алхасов, маданият управленисининъ етекшиси Ф.Абалаев эм баскалар ортакшылык эттилер.

Биринши куьн каланынъ бас майданыннан алып Орыс театрына дейим СКФО эм Дагестаннынъ артистлери коьбиз, зурна эм баска ань алатлардынъ сеси мен бирге бардылар. Орыс театрынынъ фойесинде туьрли усталардынъ ислерининъ выставкасы уйгынланды. Уьйкен эс этилди балалардынъ суьвретлерининъ выставкасына. Сонь

йорык бир неше майданда Дагестан Республикасынынъ ат казанган маданият аьрекетчилери, белгили музыкантлар, артистлер мастер-класслар озгардылар. Айтпага, Асият Кумратова, Абусупьян Аликараев, Юрий Ханжов эм баскалар.

Экинши куьн форум-фестиваль Дербент каласына коьшти. Мунда «Сырт Кавказдынъ маданият асабалыгы» деген фотовыставка эм «Маданият миллет ара келисуьвдинъ ресурсы кимик» деп аталган конференция оьтти.

Шатлыклар «Фестиваль суьвретлери» гала-концерти мен тамамландылар.

самолетты тутув уьшин 700 мынъ маьнет акша керегеди, – дейди А.Бариев.

– Бу баьледиди токтатув уьшин савлай ямагатты коьтермеге керек, колда болган баьри затты да кулланмага борышлымыз, – дейди Р.Гапаров.

Аьлиги заманда шегерткиге карсы «Барей», «Карате Шанс» деген препаратлар энъ де оньлы болып саналадылар. Олар аьли уьшин бу якларга аькелинмеген. Бу ерде койшылар коньгысы Ставрополь крайынынъ Нефтекум районын уьлги этип келтирди. Онда да шегертки йок тувыл, ама край етекшилери сога карсы баьри амалларды да коьредилер, быьыл олар отлакларын 2 кере дарманлап шыкканлар. Ама биз бу казага аьлиге дейим де аьзир тувыл, куьшсиз болып каламыз. Ахырында, шегертки бизим азбарларга ябылып келгенде, акылымызды йыйнаякпыз ба?..

М.ХАНОВ.

Суьвретлерде: шегертки йол уьстинде; самолетка дарман куядылар.

АСТРАХАНЬ ОБЛАСТИ

Халкты бирлестирген йолыгыс

Бу йылдың 17-нши майын-да Астрахань областининъ Приволжский районынынъ Растопуловка авылынынъ «Ногайское подворье» деген Маданият орталыгы тагы да озининъ конаксувер эсиклерин Астрахань каласынынъ йогары окув ошакларынынъ окытувшыларына, окувшыларына ашты. Орталык специалистлери, «Дослык» деген балалар ушин ногай фольклор-этнографиялык ансамблининъ катнасувшылары саз алатларынынъ ангы ман конакларды хош алдылар.

Маданият орталыгынынъ етекшиси Эльвира Хасанова конакларды йыйыстырылган термеге шакырды. Онда йыйылганлар коышпели халк (карагаш-ногайлар) акында, онынъ аьдетлери, куьндегилик алатлары ман таныстылар. Онда «Дослык»

КОБАН ЕРИНДЕ

ансамбли мен келиннинъ кийинуув аьдети де коьрсетилди. Йыйылганлар боьрек деген миллет асын таттылар, ногай тойынынъ «йиен той» деген кесегин коьрдилен, «табан тирес» ойынын карадылар, эм Астрахань областининъ карагаш ногайлары акында видеоклипери мен таныстылар.

А.Джанибеков атындагы орта билимлендируув мектебининъ ана тилиннен окытувшысы Оксана Капланова шара катнасувшыларын «Ногайское подворье» маданият орталыгынынъ музей экспозициялары ман таныстырды. Ол йыйылганларга бек кызыклы этип Уллы Ногай Ордадынъ тарихининъ озгеришлери акында да хабарлап эситтирди.

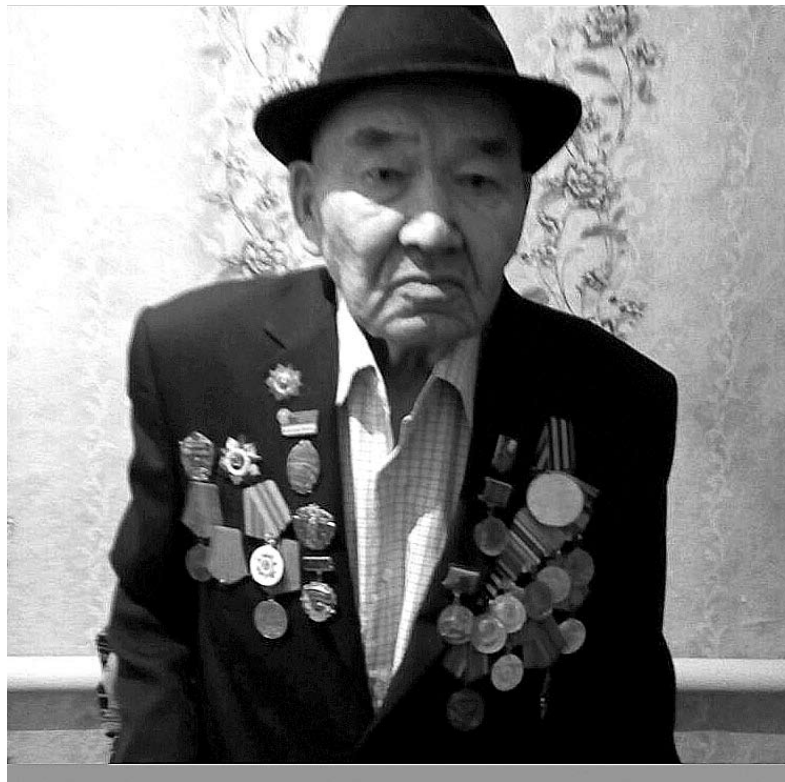
Суьвретте:
шарадан коьринис.

ЕНЪУВШИЛЕР НЕСИЛИННЕН

Эр – элининъ диреги

Уллы Аталык согысы совет халкына уйкен кыйынлыклар аькелди. Ол аьр бир аьелден анандан увылларын, хатыннан эрин, аьптелер эм синълилерден аданасын сувырып алып, коьплердинъ уьстине кара кийдирди. Кара явдан элин босатып, омыравында савгалар ман кайтканлар да, карап турмай, билеклерин туьрип, согыстынъ калдырган ызларын туьзетип басладылар.

Ногай ясы Ильяс Мамбетович Кельдимурзаев те, ана суьти авызында кеппей, Аталыгын сакламага согыска йол алады. Ильяс Мамбетович 1925-нши йылдынъ 6-ншы октябрь айында Нефtekум районынынъ Абрам-Тобье авылында тувган. Олар аьелде доьрт аьвлет болганлар. Согыска дейим Ильяс, тек 4-нши класска дейим билимин алып уьлгиреди. Уллы Аталык согысына онынъ уйкен агасы Кадир де кетеди. Ильяс-акай 11-нши ноябрь айында керидеги сапер батальоннынъ 12-нши боьлигинде аьскершилик антын алады. Бас деп 1943-нши йылдан 1945-нши йылга дейим 25-нши штурмовой сапер батальонында, оннан сонъ 102-нши боьлигинде йигитлерше согысады. Япония ман согысында 1945-нши йылдынъ август айынан сентябрь айына дейим каты урысларда ортакшылык эткен. Онынъ И/4 номерли кол пулеметы ман ол сулылы атып, коьп душпанды йок эткен. Согыста озин йигитлерше коьрсеткен ногай аьскершиди 1941-нши-1945-нши йылларда Германия-

ды енъуув ушин», «Японияды енъуув ушин», Жуков атындагы медальер мен савгалайдылар. Тувган авылына Ильяс Кельдимурзаев тек 1948-нши йыл кайтады.

Согыстан сонъ ол бузылган хозяйстводы коьтеруувде белсенли катнасып баслайды. 1953-нши йылга дейим Абрам-Тобье авылында темир иритувши аьректин каьрлеп келеди. Оннан сонъ бакты оны Магадан областиндеги Сусуманский районынынъ Буркандья авылына аькеледи. Онда ол коьп йыллар шахтада аьрекет этеди. Магадан областинде ол ян косагы Минигуль

ман яшавын байлап, аьел курады. Эки увылын эм уьш кызын тербиялап, тувра йолга салады. 1985-нши йыл Каясула авылына коьшеди, эм буюгуьнлерде онда кызында турады.

Яс аркадынъ келеектегиси, саьбийлердинъ куьлкиси, элинде тынышлы яшавына багысланган яслыгы ушин, ол бир куьн де оькинмейди, неге десе онынъ кыйын бактылы несили мен келген тынышлык аркалы баьри халклар паряхатлы яшап келедилер.

Г.НУРДИНОВА.

Суьвретте:
Ильяс Кельдимурзаев.

Ата-бабалардан калган Сабантой

Карашай-Шеркеш Республикасынынъ Ногай районында 14-нши май куьнинде кенъ этип ногай миллет сабантой байрамынынъ 30 йыллык мерекесин белгиледилер. Шатлыклы байрам Сырт Кавказ регионларынан бир неше юзлеген конакларды йыйды.

– Ислегенлердинъ куьллыгын оьрметлеп, онлы аслык болганын йорап, сол куьн аьр бир уйде туьрли аслар аьзирленедилер. Оьмирден-оьмирге сол байрам дослыктынъ, онъайлыктынъ белгиси болып, бир сыпырага баьри маданиятлар эм динлер ваькиллерин йыйып келген. Туьрли регионлардан бу шатлыклы байрамга деп конакка келген ердеслери-

мизге биз бек разымьз. Эм бу шатлыклы куьн баьрисине де тынышлыкты, ийгиликлерди, оьрленуьвди йорайман, – деди Ногай район администрациясынынъ аькимбасы Энвер Керейтов.

Баска болып, йыйылганларды Ногай районынынъ аькимбасы, «Бирлик» деген миллет, ямагат организация советининъ председатели Исмаил Катаганов эм алыс ерден келген конаклар байрам ман кутладылар. Шарадынъ барысында Халклар ара аьел Куьни алдында берк аьеллер куьрып, суьйимде, тилбирликте наьсипли яшап келген уй иелери белгиленип, разылык хатлар эм баалы савкатлар савгаланды. Маданият-коьлемлик шаралары

ногай халкынынъ оьмирлер бойы тарихте белгили болган аьдемлерин суьвретлеви мен артистлердинъ коьрсетуьвлериннен басланды: айтпага, байрамга келген конакларына кутлав соьзлерин Ногай патшалыгынынъ эмири Эдиге, ногай ханы Юсуфтынъ кызы, Казан патшасы Суьйинбийке эм патша кызы Нурсултан эм уллы Шора баьтири айтып кеттилер.

Бир неше майданларда яратувшылык коллективлери йырларын йырлап, биовлерин коьрсеттилер. Сабантой байрамына деп спорт базласувлары да уйгынланган эди. Онда яслар озьлерининъ куьшлери мен сынастылар.

Йыйылган конакларга деп кийизден ногай термеси де курылган эди. Онынъ алдында йылы юзли хан озининъ ян косагы ман бирге конакларды колларындагы туьрли зияпетлери мен хош алды. Кийизден этилген бурынгы ногай термеси йыйылганларды бек кызыксындырды. Ол эки кесекке, эрлер эм кыскажылылар бетлерине боьлинген эди. Байрамда коьрсетилген баьри затлар да оьсип келеяккан яс аркага озининъ тамырын эм аьдетлерин билмеге, сыйламага уйкен дерис болып калар. Шатлыкка, ойынга толган байрам аьр бир аьдемнинъ эсинде йылы эстелик болып сакланар.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

Суьвретте: *шарадан коьринис.*

Ногай миллет аслар фестивалинде

Апрель айынынъ ишинде биринши кере Эькен-Шахар ногай миллет ашханасынынъ фестивали уйгынланып оьтти. Онда 60-тан артык аьдемлер ортакшылык эттилер. Фестиваль катнасувшылары тоьрешилерге 100-ден артык миллет асларын коьрсеттилер.

Фестиваль барысында район авылларынан аслары ман сыпыралар аьзирленген эдилер. Аьр бир сыпырадынъ касында конакларды миллет кийимлерин кийген кызлар хош алдылар.

Ногайлар – йигит аьскершилер эм оьнерли анъшылар болганлар. Соннан себеп аьскерши халктынъ аслары да аьдемнинъ

денине куьш эм кайрат коспага керек болган. Айырым эсти ногай халкы ат, туье, кой, тувар эм кыр айванлар этлерине, суьт асларына берип келгенлер. Тек бир суьттен ногайлар 30 туьрли асларын аьзирлегенлер. Кайбир аслар ногайларда аркадан-аркага коьшип келген. Тарих бойынша караганда, ногай патшасы Суьйимбийке, хан кызы Нурсултан косметика мырадта суьт азыкларын эм суьтти куьланганлар.

Шарада соьк, бавырсаь, ногай шай, катлама, катык, талкан эм сондай баска туьрли аслар сыпыраларды ярасыклаган эдилер.

Суьвретте: *шарадан коьринис.*

28-нши май - ОРТАКРОССИЯЛЫК КИТАПХАНАЛАР КУЬНИ

Яшавды уйкен маьнеге толтырадылар

Маданиятты оьрлендирүүде китапханадын туткан орыны бек уйкен. Ол – тек китаптар сакланатаган мекан тувыл, ол коьплеген аьдемлер уьшин – окуушылар, ясуьйкенлер эм балалар, солай ок бу

кызыклы аьрекет пен каьрлейтаган куллыкшылар уьшин яшавдын уйкен кесеги.

Аявлы ис йолдасларым! Сизди кеспилик байрамы – Савлайроссиялык китапханалар куьни мен ак юректен

кутлаймыз. Сизинь ис орынынь эм суьйикли аьрекетинь бизим яшавымызды уйкен маьнеге толтырады. Уйкен уьстинликлер сизге оьлешип болмайтаган яратуушылык исиньизде.

Кутлавшы: район китапханасынын профсоюз комитети.

31-нши май – АДВОКАТУРА КУЬНИ

Халкка коьмегим тийсе экен

2002-нши йылдан алып Россия Федерациясында Адвокатура куьни белгиленеди. Бу байрамды бизим район адвокатлары да карсы аладылар. Олардын иси – куьндегилик куллыклар, аьдемлер мен аьллесуув. Оьз куллыгын яваплык пан юритетаган адвокатлар уьстинликлерге етиседилер.

Айгуль Балманбетовна Рахмедова Терекли-Мектеб авылында тувып-оьскен, оьз тенгелериндей болып балалар бавына, школага барган. Биринши окутуушысы Шарипат Абдулаевна Дильманбетовады эм класс етекшиси Ису Османовна Сулеймановады Айгуль йылуулык пан

эскереди, неге десе олар онынь билимли аьдем болувына, яшавда суьйикли кеспи байырламага, сол исинде уьстинликти ислемерге коьп кыйын салганлар. Школады битирип, Айгуль Москва каласындагы патшалык юридический академиясына туьседи эм «юриспруденция» кесписин байырлайды. 2006-ншы йыл ол окувын битирип, ис аьрекетин баслайды. Баслап яс специалист юрист болып ислейди, аьлиги заманда Терекли-Мектеб авылында адвокатлар кабинетте адвокат болып исин бардырады.

Айгуль мен соьйлемерге де бир аьруув, оьзининь куллыгын суьбетаган эм билетаган кыска-

кы деп аьнлайсынь. «Бу кеспиди сайламага сени не зат даьвендирген экен?» деген соравыма ол толы явап бередиди: «Аьлиги заманда коьплеген аьдемлер маьселелерин кайтип шешеегин билмейдилер, олар законларды да билмейдилер, кайда бараягын да аьнламай каладылар. Мен ойлайтаган эдим, адвокат болып ислесем, халкка коьмегим тиер эди, мен оларга маьселеди шешепе жардам этер эдим». Соьйтип, оьзининь суьйикли кесписинде Айгуль бас орынга аьдемлердинь кызыксынууларын салып ислейди. Ол адвокатурадын туьрли кеплерин байырлап алган – уголовлык, аьел, административли ислерди юритип болады.

Адвокат болып ислейтаган аьдемнинь касиетлери баскаланады. Олар оьзин юритип болмага керек, неге десе адвокат халк алдында соьйлемерге керек, документлерди, нормативли актларды карав уьшин шыдамлык керек, эси ийги болмага керек, келип турган билдирууды эсте сакламага керек, йогары интеллектли болмага керек адвокат, неге десе билдирууды тергев керек, адвокат оьзининь ойын айтып эм коршалап болув керек, адвокат тил табув керек баьри аьдемлер мен де. Мен ойлайман, суьйикли кесписин байырлаган Айгуль Рахмедова сол касиетлердинь иеси де болып, сулып та йыйнар, сый-абырай да казанар. Байрам ман кутлап, уйкен уьстинликлер, бийикликлер эм оньайлык йорайман Айгульге.

Г.БЕКМУРАТОВА.

Суьврете:

А.Рахмедова (оньда).

КОРРУПЦИЯ

Терен тамырлы, зарарлы

Ызгы йылларда коррупция деген соьзди эситпеген эм сонынь маьнесин аьнламаган аьдем элимизде аз болар. Алдынгы заманларда бу соьз кайбиревлердинь тамагына тас кимик кабатаган болса, эндигиси оны коьбиси уьндемей, йылы куьлемсиревинь мен ютадылар. Оькинишке, ямагатымыз аста-акырын коррупциядын барлыгына уьйренип барады.

Буьгуьнлерде коррупция патшалыгымыздын баьри де яшавягыннан маьнели тармакларын бийлеп алганы аз болса, тамырларын айлак та терен йиберген баьлеге айланган. Онынь тамырларынын кайбиревлери тап барып йогары власть органдарын да шырмап алган. Аналитиклердинь билдирууверине коьре, элимиздеги коррупциядын эпсиз оьлшеми онынь илгери оьрленуувине каты буршав болып токтаган. Соннан себеп власть коррупцияга карсылык этууды билдирмеге амалсыз болган. Болса да сол ок аналитиклердинь айтувы ман, ерли-еринде коррупцияга карсы куьрес тек каьытта юритиледи. Олай дегени, аьр бир ерли самоуправление органдары коррупция ман куьрести оьз планларына, программаларына киргистип койыптылар. Тек соннан артык истинь этилинууви коьзге коьринмейди. Бу ерде РФ Президентининь «А олтыртуулар кая?» деген соьзи эске туьспей болмайды. (Ол соны оьзининь алдынгы йыллардагы бир Хатын оькыганда айткан эди).

Бу соравга явап дегенлей, былтыр Коми Республикасынын алдынгы аькимбасы В.Гайзерди (ол казнадан 1,1 миллиард маьнетти байырлаган), Сахалиннинь экс-губернаторы А.Хорошавинди, Дембиге йолыктыруушы федераллык службасынын экс-аькимбасы А.Реймерди эм тагы да бир неше аькимлерди ысланганлар. Болса да оларга карсы ашылган уголовлык ислери кайтип битеегин аьли бирев де билмейди. Тек онынь алдындагы РФ Коршаланув экс-министри А.Сердюковтын иси кайтип кутылганын сав элимиз коьрди. Сол себептен йогарыда белгиленген аькимлердинь ислери де «аьруув кепте битеер» деген сенимлик йок тувыл. Айтпага, сол ок А.Гайзер оьзининь куры бир кыйын акына 60 килограмм алтынды, 150 алтын саьатлерди, уйкен уйлерди, туькенлерди, бир неше иномарка автомобилерди, шет элдер банкларындагы четларды сатып алмаган болар.

Биз коьргенлей, соьнгы заманларда следовательлердинь кармагына заьлимдей уйкен коррупционерлер де туьсип басладылар. Болса да бу баьлединь «зиллери» эм «пиллери» аьли уьшин коррупциядын эркин дуныясында оьмир завкын суьредилер. Следовательлердинь

кармагына олар туьспейдилер, неге десе ол кармактар уйкен коррупционерлер уьшин этилинмеген. Дурьсын айтсак, оькиметтинь оьзининь де аьли уьшин коррупцияды еньювге сенимли кепте оньланганын эслемеймиз. Кайбир политиклер соны дуныяда болмаган бир авыр тав этип коьрсетдилер. Ама соны тамырыннан тайдырмаса да, яхшы кепте тыймага ша болады, эгер сога суьйимлик болса. Буьгуьн уьшин оькимет коьлем информация амалларына бу зарар ман куьрес юритуув кереклиги акында ямагаттын эсине салыньыз деп тапшырма бередиди. Тек сав патшалыкты шатыр кимик шырмап алган коррупцияга карсы йогары власть органдары куьрести басламаса, тоьмендегилердинь куьши сога етип болар ма? Тоьмендегилерди оьрдеги коррупция «акулалары» сонда ок тирилей ютаяктар. Буьгуьнлерде, неге десе коррупционерлер кайбир Россия министерстволары, ведомстволары, Государстволык Думасынын депутатлары арасында да бар. Мине аян мысалы, яньыларда РФ Маданият министерствосында табылган коррупция исин сав элимизге ашык эттилер. Айтпага аькис, эл маданиятын сакламага, оьрлендирмеге тийисли министерство да бу зарардын шукурына атылган. Кимнен, аьши, коьрим алмага керек?..

Оькиметтинь оьзининь билдирууверине коьре, Россияда оьткен йыл коррупцияды тыовниет пен заьлимдей ислер этилинген. Биз йогарыда белгиленген аькимлер эм сондай тагы бир неше коррупция палванлары ысланган эм оларды телевидениеден элге де коьрсеткенлер. Тийисли законодательствога да туьрленислер киргистилген. Ама сога карамастан, патшалык ишинде оьз алдына патшалыкка айланган коррупция тармагын тыовуда аьли уьшин уйкен етимислерге абыт этилингени сезилмейди. Эндиги де ыршув алып ысланганы уьшин чиновниклердинь мал-муьлкин оькимет пайдасына алув эм баска дембилер кулланылмайды. Биз де бир-биримизге карап, ким биринши болып сондай абытты этер экен деп куьтемиз. Белкиси, соьйтип аз-азлап бу зарардын тамырын кемирив барсак, келеекте бир туьрленислер болса да ярайды деген сенимди йоймаймыз.

М.ХАНОВ.

Баьтир-кады Байманбетов акында

Келеяткан йыл ерли ногайлардынъ Баьтир-кады Байманбетовтынъ етекшилиги мен патша властине карсы бас коьтеруьвине 210 йыл толады. Бу аьдемнинъ акында оьсип келеяткан яс несиллер де билмеге керек деп ойлаймыз.

Баьтир-кады акында шайытлайтаган архив документлерин биз Россия патшалык аьскер-тарих архивиннен (РГВИА), Москвада, Дагестан Республикасынынъ Орталык патшалык архивиннен (ЦГАРД) эм баска булаклардан таптык.

Оькимет документлеринде Баьтир-кады акында биринши кере 1787-нши йыл эскериледи. Сол йыл июнь айында Кизляр коменданты инженер-майор Грызловка 225 ногай аьеллери Караногай кадысы Баьтир Байманбетовка карсы шагынув язганлар. Олардынъ белгилеви мен, кады приставствода 6 старшиналарды авыстырган эм олардынъ орынларына баскаларын салган. Олар, элбетте, сол затка макул тувыл, ама Баьтир-кадыдан ийменедилер, эм Кизляр комендантына баягы 6 старшиналарды кайтарув, Баьтир-кадыды эм ол беркиткен старшиналарды тайдырув акында тилек эткенлер. Кавказдагы патша наместниги П.С.Потемкин ногай приставы Скарзинге бу истинъ артына шыкпага тапшырады. Ол приставка эгер аьлиги старшиналар халкты ынжытатаган эм ебирлик этетаган болса, ногай ямагатынынъ хыйлы кесеги олардынъ старшиналар болганын суймейтаган болса, оларды авыстырмага эм орынларына оьзлери тийисли деп санайтаганларды сайламага эм янъы сайланган старшиналарды Кавказ наместник управлениесине беркитуьвге аькелмеге деп кенъес эткен.

Белкиси, Баьтир-кады ерли россия администрациясы уьшин айлак та «тынълавсыз» болган да болар эм олар ерли ногайлардынъ аркасы ман оны ис орынннан босатпага шалыскан болса да ярайды. Ама оьз ниетлерине етисип болмаганлар.

1802-нши йылдынъ 24-нши ноябринде кабартылар, ногайлар, трухменлер (туьркпенлер. – Ред.) эм баска мусылман халклары уьстиндеги бас пристав К.С.Макаров Шет эллер ислерининъ патшалык коллегиясына Баьтир-кады акында шагынып рапорт язады. Бас пристав оьз рапортында аьли де 1795-нши йылда Баьтир-кады Астраханъ губернатор правлениеси мен уголовлык судына тартылганы эм ога Оренбург муфтияты ман тапшырылган кадылык юритуьвге ыхтыяр береттаган шайытламады тартып алув акында карар шыгарылганын аянлайды.

Бу ерде сол ок заман-

ларда Россия мусылманларынынъ Орталык дин управлениеси Оренбург каласында орынласканын белгилев керегеди. Ама сол аьсерде россия аьскерлери Персияда болганлар эм Астраханъ губерниясынынъ бас командующийи генерал Иван Васильевич Гудовичтинъ тапшырувы ман Баьтир-кады туьелер сатып алмага деп йибериледи. Соны ман байланыста суд токтатылады, кадыдынъ шайытламасына тиймейдилер эм оны босатадылар.

К.Макаров оьзининъ рапортында онынъ кады деген атагын тайдырув кереги акында тилек салады. Онынъ ойы ман Баьтир-кады «халк арасында арасува тувдырувга амырак болган саялы, оны губерния етекшилигининъ коьз каравы астында сав аьели мен бирге оренбург татарлар ямагатына коьширмеге керек эм бу яктагы губерния ерлерине кайтып бир куьнге де йибермеге ярамас. Тек соьйтип мундагы ногай ямагаты арасына сабырлыкты кайтармага болар».

Баска документлерге коьре, онынъ кады деген атагын тайдырганлары акында билдируьвлер табамыз.

К.С.Макаров 1807-нши йылдынъ 26-ншы сентябринде Кум-Куйы деген Караногай ериннен Кавказ линиясында орынласкан 19-ншы дивизиядынъ командующийи Сергей Алексеевич Булгаковка рапорт язып йибереди. Оьзининъ билдируьвинде ол Караногай приставынынъ куллыгын юритуьвши штабс-капитан Филатов «меним тапшырмама коьре ногай старшиналардан 52 аьдем эм 26 арба алганы эм соларды 15-нши сентябрьде бас етекшидинъ буйымын толтырув ниет пен Куьми бойындагы тузлы коьлге туз шыгармага йибергени» акында язган. Болса да Баьтир-кады оьзининъ йолдаслары ман бирге бу ногайлардынъ йолын ирккен эм уьйлерине кайтарган.

Муннан сонъ оьрдеги басшылардынъ буйрыгын толтырув мырад пан пристав Филатов Караногай авлакларына айланып шыгады. Мунда келип ок,

пристав оьзине Баьтир-кадыды эм онынъ энъ де ювык йолдаслары Канай Кутлукаев пен Аьжигельди Исмаиловты шакыртып йибереди. Олар да ялгыз оьзлери келмей, пристав токталган ерге 400-ге ювык аьдемлери мен бирге келип етедилер.

Сонда пристав Филатов оьзине олардынъ басшыларын шакыртады, олар да келмейдилер. Приставка тек эки атлыды йиберип, аьким оьзи келсин дейдилер.

Пристав Филатов оларга оьзи келип, ногайларды Куьми бойындагы коьлге бармага онълаяк болады. Сол заман Баьтир-кады эм йыйылганлар приставтынъ салатаган шарты бойынша аьдемлерди тузлы коьлге йибермеймиз деп токтайдылар. Ондагы кулык авыр эм бажарылып болмайды. Соны айтып болып, ногайлар атларына минип кетедилер. Пристав Филатов бригада етекшиси генерал Ушаковка ога тез аьрекетлеп коьмекке казак командасын йибермеге тилек салады. Генерал онынъ тилегин кабыл этпейди.

Сол ок заманда Баьтир-кады, баьри ногай авылларына да атлыларын йиберип, приставка бойсынманъыз эм аьдемлеринъ изди Куьми беттеги тузлы коьллерге куллыкка йиберменъиз деген шакырув этеди.

Генерал Ушаков Караногай приставынынъ тилегин кабыл этпеген сонъ, Филатов эндиги бас пристав Макаровка онынъ командасына ювыктагы терик станицаларыннан 30-га ювык атлы казаклар йибермеге деп тилейди. Оьз рапортында Филатов булай деп язады: «Эгер коьмек келмесе, ногайларды паракатландырув кыйын, олардынъ мойнына салынган борышлар толтырылмай калаяк, неге десе Баьтир-кадыга катыспайтаган ногайлардынъ оьзлери де бизге бойсынмаска аьзир».

Элбетте, ногайлардынъ сондай бас коьтерилиси ызында соьндириледи. Биз аьли уьшин ерли россия администрациясынынъ аьдемди аявсыз буйрыгына карсы Баьтир-кадыдынъ басшылыгы ман турган ногайлардынъ бас коьте-

рилиси кайтип кутылганы акында билмеймиз.

Шешен Республикасынынъ Шелков районьнынъ Старогладовский станицасында яшаган белгилли ногай теолог-арабисти Керим Нурманбетовтынъ (Алла ога тынышлык берсин) айтувы ман, Кумлы авылынынъ ювыгында «Кады-оьлик» деп аталган эски оьлик бар, сонда Б.Байманбетов коьмилген. Сол оьликте XX оьмирдинъ 90-ншы йылларында охотовед Крымхан Сагнаев эм тарих илмилер кандидаты Ахмет Ярлыкапов пан бирге мен де болганман. Баьтир-кадыдынъ камыры тоьбединъ уьстинде орынласкан, баскалардан айырылып коьзге илинмейди. Болса да аьдемлер кадыдынъ камырына карав береттаганы, оны эндиги де оьрметлейтаганы сезилмей калмады. Кара-Сув авылында яшаган Лукпан Аджатаевтинъ (яткан ери улпа болсын, ол Баьтир-кадыдынъ тувра несилиннен) хабарына коьре, патша влаьтилери Баьтир-кадыдан ийменгенлер эм оны оьлсе экен деп йораганлар.

Бир кере ол ат уьстинде Капкайдан (ногайлар бурын Владикавказды соьйтип атаганлар) кайтканда, 1808-нши йылдынъ куьзинде (белкиси, ол сол йылларда следствие бойынша шакыртылып, сонда явап бермеге барган болар) келеяткан йолында Сары-Сув авылынынъ ювыгында, Шобытлы йылгадынъ янында, анъсыздан авырып, узак кетпей ян береди. Онынъ соьйтип тез арада оьлуьвининъ себеби – патша жандармлары калада билдирмей онынъ иерине аста-акырын бир увлы затты кыстырган болганлар. Кадыдынъ камыр сынтасындагы язувы бойынша ол оьзи 1743-нши йылда тувган, ырувы – тогыншы.

Халк Баьтир-кадыды мутпаган, онынъ акында эл арасында легендалар, хабарлар айтылады. Онынъ акында эситкен аьдемлер оьз эскеруьвлери, хабарлары ман боьлиссе, бизге де кызыклы болар эди. Мага коьре, Терекли-Мектеб авылында Баьтир-кадыга мемориаллык тактасы ашылса яде орамга аты тагылса, ийги болар эди деп ойлайман.

Д.КИДИРНИЯЗОВ,
ДР илмисининъ ат казанган аьрекетшиси, тарих илмилер докторы, профессор.

Баспага аьзирлеген
Й.АГАСПАРОВ.

Авыл хабаршыдынъ сонъгы макаласы

Бизим оьз хабаршымыз Сейпу Бекбулатов оьзининъ ызгы макаласын ногай халкынынъ ярыкландырувысы Муса Курманалиевтинъ ногай халкы уьшин эткен

уллы куллыгы акында язып аькелген эди. Халкымыздынъ ярыкландырувысы Муса Курманалиевич эм газетамыз бан коьп йыллар бирге катнаскан Сейпу Бекбулатовтынъ эстеликлерине багыслап бу макалады баспалаймыз, неге десе экеви де халкымыздынъ маданиятын эм адабиятын коьтеруьв уьшин коьп куллыклар эткенлер. Сейпу Салим улы Бекбулатов – «Айтайымышы насихатшы соьзимди» деген акыллы йыйынтыгынынъ авторы.

Н.КОЖАЕВА.

Сыйлы окытувшымды эске алып

Ногай халктынъ бай эм ярасык тарихи бар. Юзийлыклар арттагы олардынъ йигитликлери акында биз оьктемлик пен айтамыз. Совет власти заманындагы олардынъ яшавы акында болса биз китаптен окумага боламыз. Халкымызга билимди таралтувда коьп куьш салган А-Х.Джанибеков эм Муса Курманалиев. Бу хабарымда М.Курманалиев бизге эткен оьлшемсиз пайдасы акында, кыскаша, айтып озайым. Ол коьп ерди кезген, исси демей, сувык демей, оьзин аямай юрген. Кыйынлы кавга йыллар озган сонъ, яркландырувышымыз Кизляр калага йол алган. Сосы йыллар бек авыр эдилер. Авыллар, калалар бузылган, ашлыктан, яланъ-ашлыктан аьдемлер аьли де босамаганлар.

1951-нши йыл Муса Курманалиевич Ногай районга келген эм окув акында школаларга барып, анълатув ислерин юриткен. Сол йылларда райком, комсомол бек куьшли анълатув ислери мен таныстыратаган эдилер. Районымызда орта билимли яслар йок эди. Тек 6-7 класс кутарганлар. Муса Курманалиев Кизляр каласында педучилище ашылганын, сонда ногай балалар окумага барса, бек пайдалы болаягын анълаткан. Тагы да ол бу калада балаларга яшамага да, ашамага да ер барын билдирген. Сол ийги хабарды эситип, Кизляр каласына Уьй-салган,Карагас,Червленные-Буруны, Сары-Сув, Шобытлы авылларыннан балалар окумага йол алганлар. Кизлярга бизди полуторка коьлик пен Шурка Тихонов Шобытлы авылыннан аькелген. Интернатка бизди Муса Курманалиев еткерип, педучилищеде 4 йыл (1951-1955 й.й.) окыягымызды айтты. Мунда ногай боьлигинде баьриси 30 бала болып окы-

дык. Баслап бек кыйын эди. Бизге ашамага ас алмага деп талонлар берилди. Сол талонлар ман эртен, туьсте, кеште ашаймыз. Калада коьмекшимиз эм маслагатшымыз Муса Курманалиевичагамыз эди. «Сиз бен бирге бир неше яслар окыйдылар. Олар окувларын битирген сонъ, окытувшылар, колхоз басшылар, совхоз етекшилер болып ислерлер, – деп ол бизге айтатаган эди.

Биз окыган калада коьп орыслар яшайтаган эди. Олар бизди коьп затка уьйреткенлер. Биз школаларга барып орыс тилиннен, эсаптан керекли затлар уьйрендик, билим алуудан оьзгелей, йырларга, ойынларга да уьйренетаган эдик. Сонъ Муса Курманалиевтинъ маслагаты ман мунда Ногай хоры ашылды. Оны Перов етекшиледи. Сосы ансамблинде Айшат Межитова, Даут Беккишев, Каирбек Юмартов, Бийинбет Салимов, Ханбий Коккозов, Оьзбек Мурзаев ортакшылык эткенлер. Хорды бас деп Балбике Аджибаева, Сейпу Бекбулатов «Тахир эм Зухра» йыры ман ашатаган эдилер.

Муса Курманалиевичагайымыз Кизляр калада коьп йыллар узагына окытувшы болып иследи. Сонъ Кизлярдагы педучилище-ди Хасавюртка коьширдилер, онынъ филиалы бизим районда да ашылды. Сыйлы окытувшымыз аьли арамызда йок, ама онынъ аты эм эткен иси яшайды халкында. Халкымыз яркландырувышымыз салган билим-негизине таянады. Куьнбатар авылынынъ школасына онынъ аты берилген, тагы да онынъ атындагы орам бар. Халкымыз Муса Курманалиевтей шынты йигитлерин дайым да эсинде саклар деп сенемен.

С.БЕКБУЛАТОВ.

Тоълевлердинъ оьлшеми оьскен

2016-ншы йылдынъ 1-нши фев-
ралиннен алып балалы аьеллерге
пособиелер оьлшеми оьскен.

Россия Федерациясынынъ
2016-ншы йылдынъ 28-нши янва-
ринде алынган 42-нши номерли
Карарына коьре, балалы аьеллерге
берилетаган пособиелер, сонынъ
ишинде бала тувганда бир кере
берилетаган пособие, бала карав
бойынша тоьленетаган ай сайын-
лык бир яс ярымга дейим бериле-
таган пособие, 1-нши февральден
алып 7 процентке оьскен.

Сойтип, бала тувганда бир
кере берилетаган пособие 15512,
65 маьнет акша болган. Бала карав
бойынша тоьленетаган ай сайын-
лык яс ярымга дейим берилета-
ган пособие, ОСС-ка кирмейта-
ган граждандардан баска, 2908, 62
маьнет акша – биринши балага,
5817,2 маьнет акша – экинши эм
сонъгы балаларга болган.

2016-ншы йыл элимиздинъ 69

Йол-юрис йорыклар туьрленген

«Россия Федерациясынынъ
йол-юрис йорыкларына туьрленис-
лер киритуьв акында» (21.01.2016
й, № 23) РФ Оькиметининъ Кара-
ры бойынша 2016-ншы йылдынъ
6-ншы февралиннен алып РФ йол-
юрис йорыкларына киритилген
туьрленислер куьш алган. Бу куьн-
нен алып «Сакат» деген белги бар
автокоьликтинъ айдавшысында
сакат экенин шайытлайтаган доку-
мент болмага керек.

Эгер коьликтинъ уьстинде
«Сакат» деген белги болса, «Юрис
ярамайды», «Механический авто-
коьликлердинъ юриси ярамайды»,
«Автокоьликлерди токтатпага яра-
майды», «Айдынъ так куьнлерин-
де автокоьликлерди токтатпага
ярамайды», «Айдынъ йип куьнле-
ринде автокоьликлерди токтатпага
ярамайды» деген белгилерге I эм

Яваплылыкты енъиллетедилер

Россиядынъ Юстиция мини-
стерствосы алиментлер тоьле-
мейтаганы уьшин яваплылык-
ты енъиллетпеге маслагат бере-
ди. «РФ-нынъ административлик
правобузувлар акында Кодексине
эм РФ-нынъ Уголовлык кодексиниъ
157-нши статьясына туьрле-
нислер киритуьв акында» Феде-
раллык законынынъ проекти
ойласылып шыгарылган.

РФ-нынъ административлик
правобузувлар акында Кодексине
янъы статья киритилмеге болады.
Сол статьяда судтынъ карары яде
нотариально беркитилген кели-
суьв бойынша ата-аналардынъ
ясы етпеген балаларына, солай
ок куллык этип болмайтаган 18
ясына толмаган балаларга себеп-
сиз алиментлер тоьлемейтаганы,
солай ок куллык этип болмайта-
ган ата-аналарын саклав уьшин
ясы етип, ислейтаган балалар-

регионында уьшинши эм сонъ-
гы балаларга ай сайынлык тоьлев
3 яска толганша берилеек. Олар-
дынъ ишинде 53 субъект феде-
раллык бюджеттен тоьлевлер ала-
дылар. Аьр бир регионнынъ яшав
аьллерине коьре тоьлев токтасты-
рылады эм элимиз бойынша орта-
ша 9000 маьнет акша болады.

Солай ок, 2016-ншы йылдынъ
1-нши январиннен алып социаллык
страхование бойынша берилетаган
пособиелердинъ оьлшеми оьскен.
Сойтип, кыйын акты 100 процент
оьлшеминде алатаган авыраяклы
хатынларга эм бала табув бойын-
ша берилетаган пособиелер 2016-
ншы йыл толы ай уьшин 53916, 67
маьнет акша болган.

Кыйын акты 40 процент оьлше-
минде алатаганларга бала карав бой-
ынша тоьленетаган ай сайынлык бир
яс ярымга дейим берилетаган посо-
биединъ оьлшеми 2016-ншы йылда
21554, 85 маьнет акша болады.

II куьптинъ сакатлары айдайтаган
автокоьликлер иелери бойсынмай-
дылар.
«Сакат» деген белгиди законга
карсы салган айдавшылар админи-
стративли яваплылыкка тартыла-
дылар. Правобузув уьшин граж-
данлар 5 мынъ маьнет акша, ис
орынлы аьдемлерге – 20 мынъ маь-
нет акша, юридический лицолар-
га – 500 мынъ маьнет акша штраф
салынады (РФ КоАП 12.4 статья-
сы, 2-нши кесеги).

«Сакат» деген белги закон-
га карсы салынган автокоьликти
айдаганы уьшин гражданларга 5
мынъ маьнет акша штраф салына-
ды, белги алынады (РФ КоАП 12.5
статьясы, 4.1 кесеги).

Т.БАБАХАНОВ,

район прокурорынынъ тамада коьмекиииси.

Эсаплав алатларын салув акында

«Газпром межрегионгаз
Пятигорск» ООО билдирген-
лей, 23.11.2009-ншы йылдагы
«Энергосаклав акында эм энер-
гетикалык пайдалыгын артты-
рув акында эм Россия Феде-
рациясынынъ айырым законо-
дательлик актларына туьрле-
нислерди киргистуьв акында»
деген № 261-ФЗ Федераллык
законынынъ 13-нши статьясы
ман келисли кепте турак уьй
меканларынынъ иелерине газ-
ды эсаплав приборларын (счет-
чиклерди) 2015-нши йылдынъ
1-нши январине дейим салмага
керек эди.

2015-нши йылдынъ 1-нши
январиннен алып бу Федерал-
лык законына коьре сонынъ
йорыгын белгиленген заманын-
да толтырмаган уьй иелери газ-
ды эсаплав приборларын сала-
як ерлерге газ уьлестируьвши
организацияларын йибермеге
эм соларды салув уьшин шык-
тажларды тоьлемеге борышлы.
Сол ок заманда абонент эсап-
лав приборларын салув уьшин
ГРО-ды бир йорыктан да, солай
ок салынган куьниннен алып
бес йыл узагында кесеклеп тоь-
лемеге де болады.

Газды эсаплав приборлары
тоьмендеги объектлерге керек-
пейди:

ТИЛСИЗ ЯВ

Талаплавлар толтырылсын

Язгы-яй айларында куры-
ган оьленди ягув ман байланыс-
лы от туьсуьвлер коьп болады.
Автойоллар бойында, тогай-
ларда, орман басында куры-
ган оьлен ягылады. Майданлар-
да курып калган оьсимликлер
ягылады, аьдемлер яшайтаган
ерлерде кокыс йыйналады эм
ягылады эм язгы от туьсуьвлер
коьп болады.

Биревлер язлыкта былтыр-
гы оьленди якпага керек, язгы
от табиятка пайдалы эм оьлен
ягылган ерде ийги этип оьсе-
ди деп айтадылар, сол зат янъ-
ылыс. Ушынын айтканда, таби-
атка оттан кавыфлы зат йок,
2-3 юмадан сонъ оьлен шыгып
баслайды от туьскен ерде, ама
баягы оьленнинъ оьсуьви йок
болады. Ама яман оьлен отты
шыдайды, ол боьтен де куьшли
болып шыгады. Отты тымды-
рув – аьдемлерге айлак кыйын-
лы ис, соны уьшин коьп шык-
таж да шыгады. Коьп заман отты
балалар саладылар, олар кырда
ойнайдылар, от ягадаылар, сол
от туьсуьвге себеплик этеди. Бу
айлак уьйкен маьселе, соны аьр
бир яшавшы анъламага керек,
коьбисинше от туьсуьвлер бизим
куьнамизден болады. Сога коьре,
от туьсуьвден сакланув амаллар-
ды коьрмеге керек.

– тек ас аьзирлев уьшин газ
кулланатаган турак уьйлерге;

– газ алаты кулланылмай
йылытылатаган турак уьйлер
эм меканларга;

– газ кулланатаган алатлары
энь де коьп дегени табият газ-
ды саьатине эки кубометрден
де кем оьлшеминде кулланата-
ган баска объектлерге.

Абонентлерге солай ок газ-
ды эсаплав приборларын салув,
авыстырув бойынша куллык-
ларды сондай ислерди этпе-
ге лицензиялары эм ыхтыяр-
лары бар болган организация-
лар толтырмага ярайтаганын
эсте тутув керегеди. Газды эса-
плав приборларын салув (авы-
стырув) ман байланыслы баьри
соравлары ман Дагестан Респу-
бликасынынъ районларынынъ
яшавшылары «Газпром межре-
гионгаз Пятигорск» ООО рай-
он/кала территориаллык уча-
стокларына келмеге керек.

Газды эсаплав приборын
салув уьшин сондай куллык-
ларды юритуьвге лицензия-
сы бар болган организация-
га эсаплав приборын салув
уьшин келисуьв туьзуьв акын-
да аьризе бермеге тарык бола-
ды. Аьризе мен бирге аьзирле-
нип бериледи:

– счетчик салынаяк уьйге,

меканга байырлык ыхтыяры
регистрация этилингени акын-
да ордерининъ яде шайытлама-
сынынъ копиясы;

– гражданиннинъ ким эке-
нин шайытлайтаган документ
(паспорт);

– уьй китабининъ копиясы
яде лицевой счетынынъ выпи-
скасы;

– газ алатына (газ плитасы-
на, газ пешке эм сув иситуьв-
ши алатка) сонынъ куватлыгын
белгилев уьшин паспортлары-
нынъ копиялары;

– уьй ишиндеги газ алат-
ларын техникалык канагатлав
организациясы ман туьзилген
келисуьв;

– газ эм техникалык канагат-
лав уьшин ак тоьлев ягыннан
борышлары йоклыгы акында
справка.

Газды эсаплав приборын
салув куллыклары кутылган
сонъ абонентте тоьмендеги
документлер калады:

– келисуьвдинъ экземпляры;

– этилинген куллыкларды
хош коьрип алув акты;

– этилинген куллыклар
уьшин ак тоьленгени акында
квитанция (чек);

– газды шыктажлав оьлше-
мин эсаплав приборы кулланув-
га киргистилгени акында акт.

штраф коьриледи, ис орынын-
дагы аьдемлерге – 10000 маьнет
акшадан 20000 маьнет акшага
дейим, юридический лицоларга
– 50000 маьнет акшадан 200000
маьнет акшага дейим штраф
салынады. Йол бойында, орман-
нынъ туьбинде, ярым метрге
ювык ерде от ягылса, граждан-
ларга – 3000-4000 маьнет акша,
ис орынындагы аьдемлерге –
15000-25000 маьнет акша, юри-
дический лицоларга – 150000-
250000 маьнет акша штраф
салынады.

От якпага ярамайтаган
орманларда от туьсуьвге кар-
сы йорыкларды бузганы уьшин
гражданларга – 3000-4000 маь-
нет акша, ис орынындагы
аьдемлерге – 20000-40000 маь-
нет акша, юридический лицо-
ларга – 300000-500000 маьнет
акша штраф салынады.

Орманларда от туьсуьвге
себеплик эткен, аьдемнинъ ден
савлыгына авыр зыян келтирме-
ген ислер уьшин гражданларга
– 5000 маьнет акша, ис орынын-
дагы аьдемлерге – 50000 маьнет
акша, юридический лицоларга
– 500000-1000000 маьнет акша
штраф салынады.

Г.КАЗАНФАРОВ,

Ногай районы бойынша ОНД эм ПР начальниги.

Мунда аьр куьн байрам

Балалар дуниясы аьлемет эм кызыклы, суьйдимли эм суьйикли. Ким суьймейди балады койынына кысып суьймеге. Олар болган ер дайым базарга усаслы. Завык-лы куьлкилер, бир-бири мен базласлар эм таласлар... Сондай балалар арасын-да яшавынын коьп заманларын озгарып келеди «Юлдыз» балалар бавынын сулы-плы тербиялавшысы Аминат Рашидовна Лукманова.

Аминат Рашидовнадын кайтип кул-лыгын бардыратаганын район орталык балалар бавына аьвлетлери юрген, онын кол астында балалары тербияланган ата-аналар биледилер эм аьр кайсысы да

ЙЫРЛАВШЫ КЫЗ

онын акында тек ийги, мактав соьзлер айтадылар. Мен озим де онын акында ис аьрекетим бойынша язганман. А аьли болса, сулыплы тербиялавшы ман, балам онын колында балалар бавында юрген-нен сонь, тар байланыс тутаман эм аьре-кети акында да мага белгисиз тувыл. Аьли мен онын озининь акында тувыл, а озга-ратаган шаралары акында айтпага суье-мен. Ол салатаган балаларга биювлери ше? Коьзди кувантып, сейириньди калды-рады. Кайтип сондай кишкей балаларга биювдинь аьр бир козгалысын, кайсысын-нан сонь кайсысын этеегин уйретпеге болады. А бизим Аминат Рашидовнада ол

турган бир оьнер. Оны балалары коьзине караса ок аньлайдылар. Уйге кайтканнан сонь кишкей кызым бизди де уйретпеге шалысады, аьр биримизге кайтип турма-га, ань ман бирге юргеге керегин коьрсе-теди. Тербиялавшы миллет биювлерге де бек маьне берип карайды. Ол озгаратаган шараларда кайдай ярасык орыс биювлер мен ногай биювлер де салганына шайыт болганмыз.

Эринмей-талмай аьзирлейтаган ки-йимлери ше. Оьзим куллыгым болып, бала-лар бавына барган шакта, Аминат Лукма-новадын балалардын уйклаган шагын-да, олтырып кийимлер тигип олтырганын коьргенмен.

Тербиялавшыдын соьйтип ислегени бизге оьзи сайлаган кесписине алаллыгы, балаларды яны ман суьюви акында айтады. Ол этетаган ис, элбетте, коьзге коьринеди. Балалар да ога янлары ман ымтыладылар, а бала деген озсин суьйген аьдемди тез сезе-таган ян. Суьедилер Аминат Рашидовнады тербияланувшылары, олардын суьйимине суьйинемиз биз – ата-аналар.

Алдымызда Халклар ара балаларды коршалав куьни. Келген байрам ман баь-ри «Юлдыз» балалар бавынын тербия-ланувшыларын эм солардын оьрленуьви уьшин куьш салатаган куллыкшыларын кутлаймыз.

Г.САГИНДИКОВА.

Суьвретте: А.Лукманова тербияла-нуьшылары ман.

Калемин сынайды

Карина Кельжанова Терекли-Мектебинь А.Джанибеков атындагы шко-ладынь 6-ншы класс окуьшысы болады. Ол школада ана тил эм адабиятыннан дерислер-ди бек суьеди. Ятлавларды окуьшы кыз орыс эм ногай тиллеринде язады. Онынь ятлавлар-ынынь бас темасы ана, тувган ери, аьели акында боладылар. Онынь язган ятлавлары ман тоьменде таныспага боласыз.

Анама

*Анам, сени бек суьемен
Атынь мага аявлы,
Ярык янган юлдызындай,
Кайдай сен бир ыспайы.
Сага буьгуьн савбол айтып,
Кол созаман, аьруьвим,
Коьп зат уьшин разылык пан,
Толган меним юрегим.
Алыс якта сен болсань да,
Мен сени мен ойларда.
Йылы соьзлер мен сайлайман,
Ятлав сага язганда.*

Элим – меним Тереклим

*Меним тувган авылым,
Оьктемсиймен сени мен,
Меним завкы балалыгым,
Байланыслы озинь мен.
Мектебиньде билим алып,
Дослар менде коьп болды,
Атам, анам онда тувып,
Мыратлары да толды.
Бир куьн сеннен мен кетсем,
Алгасайман кайтпага,
Элим, тувган Тереклим,
Оьсиш сен йылдан-йылга.
Суьвретте: Карина Кельжанова.*

Бизим Эмина

Соьйтип суьйип айтадылар Орта-Тоьбе авыл яшавшылары Эмина Кулумае-вага. Кишкей кызалак орыс эм ана тилин-де ярасык йырлар йырлайды. Эмина шко-лада 3-нши класста окуьйды.

Апрель айында Махачкалада ТОКС-тын кезекли слетында районнан ваь-кил болып Эмина ортакшылык эткен. Ол «Смуглянка» деген йырды йырлап, уьшинши орын алган.

Ногай районынын Калинин авыл ТОКС етекшиси Гульфира Биякаева-дын айтувына коьре, Эминага эда-плык, йирга ымтылыс уьйкен атайы согыс эм ис ветераны, ногай халкы-нын тарихин, маданиятын, фолькло-рын ийги этип билген, суьйген Келди-

ОКУВШЫДЫНЬ ОЙЫ

мурат Койлакаевтен калган болар.

Эмина районда озгарылатаган «Шоьл тавыслар» конкурсында катна-сып, «Тамаша» эм «Смуглянка» йыр-ларын йырлап, 2-нши орынды алган. Бу йырларды ол оьзи мен бир класста окуьйтаган Умар Изеев пен йырлаган. Ерли школада болатаган баьри шара-ларда да катнасады Эмина Кулумаева, ярасык йырлары ман баьрисининь де коьнъилин коьтереди. «Ййрла, Эмина, ййрла» деп айтадылар ога.

Эминадын уьстинликлери алдыда, ол коьп ийги йырлар ман бизди кувандырар деп сенемиз.

А.КУЛТАЕВ.

Суьвретте: Эмина Кулумаева.

Алдышы орынды яклап

Май айдын ярык куьнлерининь басла-нуьви ман, Енъуьв куьнининь алдында район орталыгымызда, савлай школарар окуьшы-лары араларында «Енъуьв-2016» деп аталып, аьскер-патриотлык сынасув шарасы озды.

Сол шара бойынша район кезегинде А-Х.Джанибеков атындагы школамыздын окуьшылары Б.Карамурзаев, М.Кусегенов, А.Джумаева, З.Боранова, А.Ораков, А.Агисов, Х.Шоматов, Ч.Канлыбаев, А.Джумаев оьз етекшилери А.Койбаков пан биринши савгалы орынга тийисли болдылар. Сонь олар районы-мыздын атын Кизляр районында оьткерилген «Енъуьв-2016» шарасында якладылар. Мунда олардан баска болып, Тарумов, Бабаюрт, Кизляр районларыннан эм Сухокумск каласынын шко-лаларынын окуьшыларыннан туьзилген коман-далар катнастылар.

Шара бойынша окуьшылар оьзлерининь билимлерин, оьнерлерин, сулыпларын, уста-лыкларын коьрсеттилер. Шарадын аьскер-спорт кезегинде окуьшылар кыйынлыклар ман йолларды оьттилер, автоматты бузып, туьзди-

лер эм соны усташа атып болувларын да коьр-сеттилер. А шарадын теориялык кезегинде окуьшылардын Россия тарихин эм медици-нады кайтип билетаганларын тергедилер.

Артта шарадын зоналык кезеги. Бизим школадынь окуьшылары – тагы да алдышы орында.

А mine буьгуьнлерде олар «Енъуьв-2016»

шарадын республикалык кезегинде озганын-нан да уьстинликлер мен кайттылар. Мунда олар биринши орынга етиспеселер де, айырым кезеклерде (командады коьрсетуьв эм медици-нада) экинши савгалы орынларды бийледилер.

Шарадын республикалык кезеги Избер-баш каласынын «Солнечный берег» балалар орталыгында озды. Сонда республикамыздан 11 команда катнаскан.

Аьскер-спорт ойыны мунда Россия гим-нын шалынуьви ман Россия эм Дагестан бай-ракларынын коьтерилуьви мен ашылды.

Шара уьстинликли, кызыклы оьгтти. Аьр бир командага оьз оьнерин коьрсетпеге мыр-сат берилди. Олар бир-бири мен досластылар. Шара байрам болып оьгтти, ол катнасканлар-дын аьр бирисининь эсинде коьп заманларга сакланаяк.

М.КУРГАНОВА,

А-Х.Джанибеков атындагы школасынын 6 «а» класс окуьшысы.

Суьвретте: шара катнасуьшылары.

БИЛСЕНЪИЗ, КЕРЕКЛИ

Балалардынъ ял алувын
уйгынлаймыз

«Ногайский район» МО Яшавшыларды социаллык яктан коршалав управлениеси коьп балалы, толы тувыл, мадарсыз, солай ок кыйынлы яшав аьллерине туьскен аьеллер сырасыннан балалардынъ язгы тыншаювын эм савландырувын уйгынлав сораулары ман каьр шегеди.

Соны ман байланыста УСЗН специалистлери куьнибурын яй айларында тыншаймага суьетаган балалардынъ списокларын туьзеди эм олардынъ лагерьерге барув эм кайтув йолын тегин путевка ман канагатлайды. УСЗН специалистлери балалардынъ язгы ял алувын Дагестан Республикасынынъ энъ ийги лагерьеринде уйгынлайды.

Ата-аналарга балаларына путевкалар алув уьшин УСЗН-ге келмеге эм тоьмендеги документлерди туьзетпеге керек болады:

БИЛСЕНЪИЗ, КЕРЕКЛИ

Водительлер эсине

Дагестан Республикасы бойынша МВД ГИБДД управлениеси этетаган тоьмендеги электронлы ярдамлар акында водительлердинъ эсине саламыз:

- автокоьликти эм оларга тиркелетаган алатларды регистрация этуьв;
- автокоьлик, троллейбусларды айдава ыхтыяр беруьв уьшин квалификациялык сынауларды алув, миллет эм халклар ара водительлик шайытламаларын эм кесек заманлы ыхтыярларды беруьв;
- йол-юрис тармагында административлик ыхтыяр бузуулары акында билдируьвлерди беруьв.

Сиз gosuslugi.ru эм gibdd.ru сайтларын кулланув бойынша йогарыда коьрсетилгендей инструкцияларды «Памятка водителю» деп аталган Дагестан Республикасы бойынша МВД ГИБДД управлениесининъ буклетининъ 4-7-нши бетлеринде карамага боласыз.

Автомотокоьликлерди эм соларга тиркелетаган алатларды регистрация этуьв, коьлик алатларды айдава ыхтыяр алув уьшин сынауларды оьткеруьв эм Дагестан Республикасы

АКЦИЯ

Саваплык уьндириги

Ногай район орталыгында «Инсан» саваплык фонды «Азалия» деген супермаркети мен бирге саваплык акциясын оьткередилер. Бу акциядынъ маьнеси – айлак амалсыз аьлде яшайтаган аьдемлерге тегин азык-туьлик товарлары ман коьмек этуьв. Сондай ниет пен супермаркет ишиндеги бир уьндирикке керекли тамак-азык эм хозяйстволык товарлары салынган. Соларды сатып алгандай эби болмаган керексинетаган аьр ким де алып аькетпеге ыхтыяры бар.

Соны ман бирге кайсы бир аьдем де амалсыз аьлде яшайтаганларга ярдам этеек болса,

- УСЗН начальниги атына аьризе;
- баладынъ атына аьелининъ саны акын-да справка;
- баладынъ тувганы акында шайытлама (копия);
- ата-анасынынъ кыйын акы акында справка;
- медициналык справкасы;
- баладынъ медициналык страховой полисы (копия);
- санитар-эпидемиологиялык станциясыннан справка.

Балалардынъ язгы ял алувын уйгынлав эм оьткеруьв сораулары бойынша баьри керекли билдируьвлерди 21-2-27 номерли телефоны ман занъ согып билмеге болады.

Ш.АЛЫПКАШЕВА,

«Ногайский район» МО УСЗН специалисти.

бликасы бойынша МВД МРЭП ГИБДД-нда водитель шайытламаларын беруьв яктан патшалык ярдамларды этуьв бойынша граждандарды кабыл этуьв графиги:

- дуйсемби, саьли, саьрсемби куьнлерде – эргеньги 9 саьаттен кешки 18 саьатке дейим;
- киши юма – кабыл этилмейди;
- уллы юма – 9 саьаттен 18 саьатке дейим;
- юма сонъгы – 9 саьаттен 16 саьатке дейим;
- каты куьн – тыншаюв куьни.

Кизляр каласында:

- дуйсемби, саьли, саьрсемби куьнлеринде – 9 саьаттен 18 саьатке дейим;
- киши юма – кабыл этилмейди;
- уллы юма, юма сонъгы – 9 саьаттен 18 саьатке дейим;
- каты куьн – тыншаюв куьни.

Документлерди кабыл этуьв ис куьни кутылганша 1 саьат алдын тамамланады.

**Дагестан Республикасы бойынша
МВД ГИБДД управлениеси.**

бу уьндирикке янъы товарлар аькелип коспага болады. Соьйтип, авылдаслардынъ аьлиги енъил тувыл заманларда керексинетаган аьеллерге ярдам этип, Алла-Таала алдында савап казанмага эби бар. Ол зат – акциядынъ бас ниети. Сораулары бар болганлар «Инсан» саваплык фондына 89896678260 телефон номерине занъ согып билмеге боладылар.

Мунавдай акциялар аьлиги заманда Махачкалада эм республикадынъ баска калалары эм районларындагы супермаркетлеринде аьдетке киргистилип басланган.

М.ЮНУСОВ.

ВРАЧ АНЪЛАТАДЫ

Тамак авырувдан сакланынъыз

Сес – аьдем яшавында эм соьйлевининъ маьнели алатлардынъ бириси болады. Сес соьнсе, яшав сапаты да туьрленеди. Дуньяда яшайтаган аьдемлердинъ 50 проценти оьз сесин ис аьрекетин бойынша кулланады, а катнасылык алат болып, баьри аьдемлерге де керек.

Сес йырав, артист, окытувшы кесписи болган аьдемлерге бас алаты деп саналады эм болады. Тек соны да биз йоймага боламыз. Коьбисинше, сести соьйленисли коьп куллык этетаган аьдемлер йоймага амырак боладылар. Аьдем бирден куьшли коркса да,

сесин йоймага болады.

Ызгы заманларда элимизде тамакта рак авырувы кенъ яйылады. Бас себеби – даьмеки тартув, араки ишуьв эм тыныс алув муьшелерге зарарлы производстволарда ислев. Коьбисинше бу зарарлы авырув 60-75 ясларындагы эр кисилерде

болады.

Бу авырувдынъ баслапкы кебинде сес асталанады, тамакта баска бир зат бардай болады, аьдем азады, куьши таяды, уйкы йойылады.

Авырувдынъ баслапкы профилактикасы: даьмеки тартувды, араки ишуьвди

коймага керек, тыныс алув муьшелерге зыян беретаган производства куллык этетаганларга тийисли йорыкларды тутпага керек болады.

Авырувдан сакланар уьшин, оьзинъызди тергеп, врачка келмеге керексинъыз.

З.ТУНГАТАРОВА,
лор-врач.

Карагас авыл яшавшысы
Аблев Доржиевич Тортаевке
27-нши майда 65-яска толаягы ман

Савлык болып, оьр барсын
Аьруьв, Аблев, яшавынъ.
Айдай-куьндей яйнасын
Юрегинъде йылувынъ.
Йыллар оза берсе де,
Картаймасын юрегинъ.
Уьйдинъ ишин толтырып,
Ярасыкты: турганынъ.

Кутлавшылар: агасы Абдулмежит, енъгеси Сейтхан, карындаслары Санев, Саниет, Роза, кишкей инилери Сталинбек, Замир, Вазир, Солтанбек, келинлери Зарипат, Наида, Алина, Айгуль, куьев кеделери, йиенлери, бебелери.

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы
Гульнара Маушевна Беккишиевага
28-нши майда 50-яска толаягы ман

Тувган куьнинъ кардай таза,
Язлык куьндей саьвлели.
Коьп айтылсын сол куьн сага
Аьруьв соьзлер бек йылы.
Шешекейлер эм йоравлар
Кушагынъа сыймасын.
Занъытрасын сол куьн йырлар
Юзинънен куьлки таймасын.

Кутлавшылар: ян косагы Темур, увыллары Арслан, Руслан, кызы Азизат, келини Рудана, уныклары Ханбийке, Арина.

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы
Софият Кожеевага
40-яска толганы ман

Куьн саьвледей
Ярык, яркын болсын бактынъ
Мол берекет
Каралдынъа тоьгилсин.
Толып барсын
Аьр ниетинъ, аьр ойынъ,
Юрген йолда
Ййгиликлер оьрилсин.

Кутлавшылар: атасы Магомет, анасы Секерхан, абалары Фатима, Лида, Альмира, Зульфира, ян йолдасы Айтач, куьев кедеси Сейдали, синълилери Нурият, Суьйинбике, аданасы Янмурза, кызы Суюмбике, бебелери Нурсултан, Карина, Камиль, Эльвина.

«Юлдыз» балалар бавынынъ куллыкшылар коллективи Азинет Алыпкашевага суьйикли

АДАНАСЫ

топырак болувы ман байланыста каты кайгырувын билдиреди, ога эм кардаштуганларына бассавлык йорайды.

ТОКТАСТЫРУВШЫЛАР:
Дагестан Республикадынъ
Халк Йыйыны,
Правительствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Газета коьлем коммуникациялар тармагында эм маданият калымжады коршалава законодательстводы тутува тергев салув бойынша федераллык службасынынъ ЮФО бойынша регионаллык Управлениесинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ФС 10-6455 (26 январь 2007 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтастары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язымалары уьшин яваплылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 18 саьат. Баспалавга кол басылган – 17 саьат.

Адрес редакции
368850, Республика Дагестан, Ногайский район,
с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru
Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)
Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 2150.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета отпечатана в типографии
ООО «Издательство «Лотос»
по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала,
Проспект Петра I, 61.